

BÖLGESEL ve KÜRESEL DENGELER AÇISINDAN ABHAZYA SORUNU*

*Araz Aslanlı***

Sovyetler Birliği'nin dağılma süreciyle birlikte Kafkasya, etnik sorunların alevlendiği bir bölge olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Bu sorunların çoğunun, özellikle Sovyetlerin kurulma dönemi dayanan tarihsel kökenleri bulunmakla beraber, yeni dönemde yeni özellikler de kazanarak ortaya çıkmışlardır. Soğuk Savaş'ın bitiş ve iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalış dönemi olan 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında, bölgede yaşananlara dış müdahalelerin de söz konusu olmasıyla, Kafkasya'daki sorunlar içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Bölgede savaflara varan sıcak çatışmalar yaşanmış, fakat (Çeçenistan savaşı dışında) yaklaşık 10 yıldan beri bu çatışmalara ara verilmiştir. Alevlenme döneminden itibaren sorunların çözümü için çeşitli boyutlarda çabalar söz konusu olmuş, fakat şimdilik ciddi sonuçlar elde edilememiştir.

Kafkasya'daki sorunların mevcut durumu, günümüzde bölgesel ve küresel barış ve güvenliği ciddi biçimde tehdit etmektedir. Bu sorunlardan birisi de, Abhazya sorunudur. Abhazya sorununun kökenleri özellikle 20. yüzyılın başlarına ve Sovyetler Birliği'nin kuruluş aşamasına dayansa da, sorunun uluslararası alanda dikkat çekecek şekilde ortaya çıkışı, 20. yüzyılın sonlarına denk gelmiştir. Sorun, ilk başta, Abhazlarla Gürcistan merkezi yönetimi arasındaki bir sorun gibi gözükse de, bölgedeki diğer güçlerin soruna müdahalesi, sorunun kaderini etkileyen en önemli etkenlerden olmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığına kavuşarak küresel sistemde yerini bulmasıyla, soruna müdahil olan güçlerin sayısı da artmıştır. Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya başta olmakla çok sayıda ülke ve bir çok uluslararası kuruluş soruna yönelik çeşitli açılardan adımlar atmaya çalışmaktadır.

* Katkılarından dolayı Sayın Kamil Ağacan'a teşekkür ederim.

** Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM), Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı, aslanly@yahoo.com.

Çünkü sorunun mevcut durumu, yerel, bölgesel ve küresel çapta birçok olumsuzluğu tetiklemektedir. Abhazya'daki durumun belirsizliğinin yerel halk üzerinde yarattığı olumsuzluk, insanların sıkıntılarının süreklilik kazanması, Gürcü mültecilerin durumu, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü açısından sorunun etkileyici olması gibi konular, sorunun yerel çerçevedeki etkileri olarak değerlendirilebilir.

Kafkasya'daki istikrarı ve güvenliği tehdit etmesi, Abhazya üzerinden geçen Rusya-Gürcistan-Ermenistan demiryolunun ve benzeri ulaşım hatlarının hatlarının bağlı kalmasına neden olması, bölgedeki ayrılıkçı hareketlere "kötü örnek" olabilmesi gibi nedenler yüzünden, sorun bölgesel çerçevede de olumsuzlukların kaynağı durumundadır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi küresel nitelikli projeleri tehdit etmesi; küresel oyuncular açısından öncelikli mesele olmamakla birlikte bu oyuncuları karşı-karşıya getirebilmesi, çözümsüzlük nedeniyle resmi düzeyde kontrol dışı bölge olması ve temel ihtiyaçların gerekli ölçüde giderilmesi nedeniyle terörizm için gerekli potansiyeli taşıması, sorunun küresel güvenlik ve istikrar açısından da tehdit unsuru olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, bölgesel ve küresel güçlerin soruna bakışı, bu güçlerin sorunun çözümüne yönelik adımları ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmanın amacı, ilgili güçlerin Abhazya sorunu konusundaki tutumlarının, sorunun gelişimine ve çözüm sürecine etkisini ortaya koymaya çalışmaktır.

Bölgenin Özellikleri

Abhazya, Karadeniz'in doğu kıyısında yer alan, yüzölçümü yaklaşık 8.600 km² olan bir bölgedir.¹ Bu, Gürcistan'ın 69.700 km²'lik toplam yüzölçümünün yaklaşık olarak % 12.5'ine denk gelmektedir.² Bölge kuzeyden Rusya, güneyden ve doğudan ise Gürcistan'ın diğer bölgeleri ile çevrilidir. Kafkas dağlarının eteklerinde yer alan bölgenin başkenti Sohum (Suhumi) kentidir. Yazın sıcak ve nemli, kışın ise ılık ve yağışlı iklime sahip olan Abhazya'nın ekonomisi başlıca olarak turizme, tarımcılığa, ormancılığa ve hafif sanayiye dayanmaktadır.³

Hem genel olarak Gürcistan'ın, hem de Abhazya'nın etnik yapısına ilişkin güncel verilere ulaşmak olanaksız gibidir. Gürcistan'da ve Abhazya bölgesinde resmi nüfus sayımı en son 1989 yılında yapılmıştır.

¹ <http://www.abhazya.org/abhazya/abhazya1.htm> (04 Ocak 2005).

² <http://www.abkhazia-georgia.parliament.ge/History/Georgian/lortkipanidze.htm> (5 Ocak 2005).

³ http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_abhazya.html (04 Ocak 2005).

Sayımın sonuçları 1979 yılı ile karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır⁴:

Gürcistan'da Etnik Yapı (1979 ve 1989 yılları için)

	1979	1989	1979	1989
Toplam Nüfus	4,993,182	5,400,841	100 %	100 %
Gürcüler	3,433,011	3,787,393	68.8 %	70.1 %
Ermeniler	448,000	437,211	9.0 %	8.1 %
Ruslar	371,608	341,172	7.4 %	6.3 %
Azerbaycanlılar	255,678	307,556	5.1 %	5.7 %
Osetinler	160,497	164,055	3.2 %	3.0 %
Rumlar	95,105	100,324	1.9 %	1.8 %
Abhazlar	85,285	95,853	1.7 %	1.8 %

Abhazya'da Etnik Yapı (1979 ve 1989 yılları için)

	1979	1989	1979	1989
Toplam Nüfus	486,082	525,061	100 %	100 %
Abhazlar	83,097	93,267	17.1 %	17.8 %
Gürcüler	213,322	239,872	43.9 %	45.7 %
Ermeniler	73,350	76,541	15.1 %	14.6 %
Ruslar	79,730	74,913	16.4 %	14.2 %
Rumlar	13,642	14,664	2.8 %	2.8 %

Tablolardan da görüldüğü üzere, 1989 yılındaki sayım itibariyle, Abhazlar, Gürcistan genel nüfusu içerisinde % 1.8'lik oranla en küçük azınlıklardan birisini oluşturdukları gibi, şu anda Gürcistan merkezi yönetiminin kontrolü dışında olan kendi bölgelerinde dahi ancak % 17.8'lik bir orana sahiptiler. Abhazya'nın günümüzdeki etnik yapısı, Rusya'nın güneye iniş stratejileri ve Gürcistan'ın bölgeyi kontrolünde tutma girişimleri sonucu, Müslüman Abhazların zorla Türkiye'ye ve diğer ülkelere göçe zorlanmaları ve bölgeye Gürcü yoğunluklu olmak üzere Hristiyan

⁴ B. G. Hewitt, "Georgia: Contemporary Life And Politics", <http://www.abkhazia.org/georgia.html> (4 Ocak 2005).

halkın yerleştirilmesiyle oluşmuştur. Fakat, çatışmalar ve savaş süresince Abhazya'daki Gürcülerin büyük bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kaldığı ve bunun yanı sıra diğer etnik kökenden olanlara ilişkin olarak da küçük çaplı da olsa nüfus hareketlilikleri yaşandığı için Abhazya'nın etnik yapısı ciddi değişim geçirmiştir. İddialara göre Abhazya'daki Gürcülerin yaklaşık 200 bini, Gürcistan'ın diğer bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Günümüzde sadece yaklaşık 40 bin Gürcü, Abhazya'nın Gal (Gali) bölgesinde yaşamaya devam etmektedir.⁵

Abhazya'daki dini yapıya dikkat edildiğinde, toplam nüfusun yaklaşık % 25'ni Sünni Müslümanların, geri kalanını ise Ortodoks Hıristiyanların oluşturduğu görülmektedir.⁶ Müslüman nüfus, Abhazlardan, Tatarlardan, Azerbaycan Türklerinden ve az sayıdaki diğer etnik kökenli Müslümanlardan oluşmaktadır.

Sorunun Ortaya Çıkışı

Sorunun tarihsel kökenlerine inildiğinde, hem Abhazya bölgesinin hem de genel olarak Gürcistan'ın en eski tarihine kadar gidilmekle beraber, sorunun özellikle, Abhazya'nın etnik yapısının 19. ve 20. yüzyıllarda zorla değiştirilmesi ve Sovyetler Birliği'nin kuruluşu sırasında bölgeye farklı dönemlerde farklı statüler tanınmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Abhazlar tarihi yurtlarında, diğer güçlerin politikaları sonucu azınlık durumunda kalmıştır.

Tarihi çok eski dönemlere kadar giden Abhazya, Roma, Bizans, Osmanlı gibi imparatorlukların yönetimi altında bulunmuştur.⁷ Bölge, sadece, 7. yüzyılın sonu ve 8. yüzyıl boyunca bölgede yaşanan gelişmelerin dışında kalmış ve bu süreçte bağımsız Abhazya krallığı oluşmuştur. Bölge, 19. yüzyıldan itibaren Rusya'nın kontrolüne girmiştir.⁸ Bu yüzyılın sonlarına doğru yapılan bir idari düzenleme ile Rusya Abhazya'yı Gürcistan üzerinden (Kutaisi Guberniyası'na bağlayarak) yönetmeye başlamıştır.

1917 yılında Çarlık Rusya'sında yaşanan Şubat ve Ekim Devrimleriyle bu imparatorluğun yönetimi altında yaşamakta olan tüm diğer halklarda olduğu gibi Abhazlarda da geleceğe yönelik değişik arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte en önemli aşamalardan birisini, Gürcistan Ulusal

⁵ http://www.iwpr.net/index.pl?caucasus_profile_georgia.html (30 Aralık 2004).

⁶ <http://www.unpo.ee/en/members/abkhazia.html> (2 Ocak 2005).

⁷ Nihat Kaşıkçı, Hasan Yılmaz, *Aras'tan Volga'ya Kafkaslar*, Ankara, 2000, s.134-138.

⁸ Valeri Beygua, *Abhazya Tarihi*, İstanbul, 2000, s.59.

Konseyi ile bu dönemde oluşmuş ve Abhazya'da iktidarı ele almış olan Abhazya Halk Konseyi arasında 9 Şubat 1918'de imzalanmış olan ilk anlaşma oluşturmuştur. Anlaşma Abhazya'nın sınırlarını belirlemekte ve Abhazya'nın gelecek siyasi kaderinin "Abhazya Kurucu Meclisi'nde halkların kendi kaderini belirleme hakkı ilkesine uygun olarak hazırlanacağı" tespit etmekteydi.⁹

Fakat 17 Mayıs 1918'de Gürcistan'ın da içinde bulunduğu Güney Kafkasya (Zakafkasya) Seymi'nin¹⁰ askeri birlikleri bölgenin merkezi olan Sohumkale'yi (Sohum) ele geçirmiştir. 26 Mayıs 1918'de Gürcistan Güney Kafkasya Seymi'den ayrıldıktan sonra da Gürcü birlikleri Abhazya'yı elinde tutmaya devam etmiştir. Bu dönemde bölgede, her ne kadar yetkili kurum Abhazya Halk Konseyi idiyse de, bu kurum Tiflis'ten gelen baskılar ve kurumun yapısına ilişkin yapılan değişiklikler nedeniyle etkili olamamıştır.¹¹ Gürcistan yönetimi daha sonra, 9 Şubat 1918 anlaşmasına dayanarak, Abhazya ile ilişkileri düzenlemek üzere, bir yasa çıkarmıştır. Abhazya'ya özerklik verildiğini bildiren bu yasa, Gürcistan hükümetinde Abhazya işlerinden sorumlu bir bakanın bulunacağını hükme bağlamış, işlerinde sorunların çözümünü Abhaz Ulusal Konseyi'ne bırakmıştır. Abhaz Ulusal Konseyi, 20 Mart 1919 yılında Abhazya'nın Gürcistan içerisinde özerkliğini kabul etmiş ve bu durum 1921 tarihili Gürcistan Anayasasına da yansımıştır. Yapılan bu düzenlemeler, Gürcistan merkezi yönetimiye Abhazya arasındaki sorunların ve gerginliğin ortadan kalkması için yeterli olmamış ve gerginlikler bolşeviklerin Gürcistan'ı işgaline kadar devam etmiştir.

Gürcistan'ın Bolşevikler tarafından kontrol edilmesi sürecine paralel olarak 3 Mart 1921 yılında Kızıl Ordunun desteğiyle Sohumkale'de, Foma Eşba isimli bir Abhazın başkanlığında Devrim Komitesi (Revkom) oluşturulmuştur.¹² Devrim Komitesi "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti"ni (Abhazya SSC) ilan etmişse de bu yapı da varlığını bu haliyle devam ettirememiş ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Gürcis-

⁹ "Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığı, Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri", Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü), *Nart Dergisi*, 2001, Sayı 25, s.12-22, bkz. s.13.

¹⁰ Çarlık Rusyası'ndan ayrıldıktan sonra Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan tarafından oluşturulan, bu üç cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle ortadan kalkan bir yapı.

¹¹ "Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığı, Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri", Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü), *Nart Dergisi*, 2001, Sayı 25, s.12-22, bkz. s.13.

¹² Valeri Beygua, *a.g.e.*, s.144.

tan SSC) ile birlik oluşturmak zorunda kalmıştır.¹³ 16 Aralık 1921 tarihinde imzalanan *Birlik Anlaşması*'nda Abhazya SSC ve Gürcistan SSC'nin kendi aralarında askeri, politik ve mali-ekonomik bir birlik oluşturdukları vurgulandıktan sonra birleştirilen alanların askeri, mali, posta ve telgraf, adalet, deniz ulaştırma, olağanüstü komisyon ve işçi-köylü denetimi olduğu sayılmıştır. Ayrıca, anlaşmada, dışişlerinin tamamen Gürcistan SSC'nin, demiryollarının doğrudan Transkafkasya Demiryolları İdaresinin, müşterek dış ticaretin Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Dış Ticaret İdaresinin yetkisine bırakıldığı beyan edildikten sonra Abhazya'nın bütün ülke birleşmelerine, bu kabilden Güney Kafkasya (Zakafkasya) Federasyonu'na Gürcistan aracılığı ile gireceği ifade edilmiştir.¹⁴ Bu düzenlemeye uygun olarak, 1 Nisan 1925'te Abhazya'nın ilk anayasası kabul edilmiştir. Fakat bir süre sonra Abhazya'nın statüsünün değiştirilmesi gündeme gelmiş ve 11 Şubat 1931 tarihinde Gürcistan SSC'ye bağlı özerk cumhuriyete dönüştürülmüştür.¹⁵

SSCB içerisinde Stalin sonrası dönemde Abhaz aydınların ve yetkililerin, eski statülerinin geri verilmesine ilişkin bazı talepleri olmuşsa da bunlar ciddi boyuta ulaşmamış ve Sovyet yetkilileri tarafından reddedilmiştir.¹⁶ Sadece, 1978'de Abhazya ve Gürcistan Anayasaları, 1977'de düzenlenen SSCB Anayasası'na paralel olarak yenilenmiş ve bu çerçevede Abhazya ile Gürcistan arasındaki ilişkiler, Abhazya lehine iyileştirilmiştir.¹⁷

Mihail Sergeyeviç Gorbaçov'un iktidara gelmesinden sonra SSCB'de başlayan *açıklık* (glasnost) ve *yeniden yapılanma* (perestroyka) hareketleri, Abhazya sorunun yeniden alevlenmesine neden olmuştur. Abhazlar, bölgenin statüsüne ilişkin Stalin'in iktidarda olduğu dönemde yapılan değişikliklerin kaldırılmasına ilişkin taleplerini açıkça dile getirmeye başlamıştır. Örneğin, Haziran 1988'de 60 Abhaz aydını Gorbaçov'a bir mektup göndererek, Abhazya'nın Stalin'den önceki, Gürcistan'a özel antlaş-

¹³ "Summary of Historical Events in Abkhazian History, 1810-1993", <http://www.abkhazia.org/home.html> (2 Ocak 2005).

¹⁴ Anlaşmanın tam metni için bkz: Georgiy Jorjoliani, *İstoriçeskie i Politiceskie Kornı Konfliktı v Abhazii/Gruziya*, Tiflis, 2000, s.27.

¹⁵ "Summary of Historical Events in Abkhazian History, 1810-1993", <http://www.abkhazia.org/home.html> (2 Ocak 2005).

¹⁶ Stephen F. Jones, "Georgia: the trauma of state hood", Ian Bremmer ve Ray Taras (der.), *New States new Politics: Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge, 1997, s.510.

¹⁷ "Dünden Bugüne Abhazya Gerçeği", http://www.abhazya.org/abhazya/abhazya_tarihi.htm (13 Aralık 2004).

mayla bağlı Abhazya SSC statüsünün geri verilmesini talep etmiştir.¹⁸ Aydınlar arasında başlayan bu tür talepler, kısa sürede tabana yayılmış, dahası Abhazya'daki bölge yöneticileri arasında da destek bulmuştur. Bu da Abhaz hareketinin daha da güçlü olmasına yol açmıştır. Bu durum, 18 Mart 1989 Lıhni toplantısı ile doruğuna ulaşmıştır.¹⁹ Lıhni Toplantısı, "SSCB içerisindeki milliyetlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının yeniden düzenlenmesi ve daha iyi bir duruma getirilmesi" sorunun ele alındığı ve konunun SSCB Komünist Parti Merkezi Komitesinin ilk toplantısında dilek ve temenni olarak müzakeresine hazırlık niteliği taşımaktaydı. Lıhni, Gudauta bölgesine bağlı bir köy olmakla beraber Abhaz hareketi için sembolik anlamlar da taşımaktaydı. Her şeyden önce şimdi köy olan Lıhni, 18.yüzyılda Abhaz Krallığının taht şehri olmuştur. Ayrıca Çarlığın dağılması sonrası Abhazya'da etkili olan bolşevik yapılanmanın başlangıç noktası burada başlamıştı. Toplantıya Komünist Partisi Abhazya Bölge Komitesi Bürosu üyeleri, parlamenterler, devlet kurumlarının yöneticileri, Bakanlar Kurulu üyelerinin yanı sıra 30.000'den fazla kişi katılmıştır. Günümüz Abhaz sorunun başlangıcı olan Lıhni Toplantısında SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Gorbaçov başta olmakla tüm önemli SSCB yetkililerine "Çağrı"da bulunulmuştur. Literatüre, Lıhni Deklarasyonu olarak geçen bu çağrıda Abhaz talepleri dile getirilmiştir.

Söz konusu deklarasyon Tiflis'te sert tepkilere yol açmıştır. Gürcüler, Abhazya'nın SSCB'de mevcut olan özerk cumhuriyetler içinde anayasasında milli dilin devlet dili olarak yer aldığı tek örnek olduğunu, Abhazya'da anadilinde eğitim olduğunu²⁰ dile getirmişlerdir. Dahası özerk cumhuriyetin Abhazlar adına olduğu için, her ne kadar özerk cumhuriyetin nüfusunun % 18'ni oluşturuyor olmalarına rağmen, devlet yönetiminde Abhazlara öncelik tanınması²¹ Gürcülerce kendilerine Gürcistan'da hor bakıldığını ifade etmelerine yol açmıştır. Ayrıca Abhazya'da

¹⁸ Fahreddin Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transakafkasya'da Etnik Çatışmalar*, İstanbul, 1998, s.206.

¹⁹ Edgar O'Balance, *Wars in the Caucasus 1990-95*, Londra, 1997, s.102.

²⁰ 1989-1990 eğitim yılında Abhazya'da 73 Abhaz okulu bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerin hiç birisinde anadilinde eğitim veren okul bulunmamaktaydı. Bkz: Georgiy Jorjoliani, *İstoriçeskie i Politiçeskie Kornı Konfliktı v Abhazii/Gruziya*, 2000, s.53-54, dipnot 62.

²¹ 80'lerde Abhazya'da mevcut 12 bakanlık ve 8 Müsteşarlığın 13'nün başında Abhaz, 6'sında Gürcü bulunmaktaydı. Yüksek Sovyet'te (% 17,8'lik nüfusla) Abhazlar 28 milletvekili, Gürcüler (% 45,7'lik nüfusla) 26, diğerleri (% 36,5'lik nüfusla) 11 milletvekiliyle temsil edilmekteydiler. Bkz: Georgiy Jorjoliani, *İstoriçeskie i Politiçeskie Kornı Konfliktı v Abhazii/Gruziya*, 2000, s.56.

Gürcü nüfusun arttığını inkar etmemekle beraber sadece Gürcülerin artmadığını, diğer etnik grupların oransal olarak daha fazla arttığını vurgulayarak²² yaşanan sorunların Gürcistan ve Gürcülerden kaynaklanmadığını, Sovyet sisteminin ve Rus egemenliğinin sorunu olduğunu dile getirmeye çalışmışlardır.

Aynı dönemde Tiflis'te gösteri düzenleyen milliyetçi Gürcüler, özerk bölgenin sadece % 17'sini oluşturan Abhazların bağımsızlık taleplerine yönelik sert tepkilerini dile getirmekteydiler.²³ Tiflis'te 23 ve 24 Mart 1989'da düzenlenen Lihni Deklarasyonu'na yönelik öfkenin dile getirildiği mitingler giderek şiddetlenmiştir. 29 Mart 1989 tarihinde Gürcistan Komünist Partisi Lihni Deklarasyonunu reddettiğini açıklamışsa da bu durum gösterilerin bitmesi için yeterli sayılmamış, Nisan başlarında doruğuna ulaşmıştır. Tiflis yönetiminin kontrol edemediği mecraya sürüklenerek 9 Nisan olaylarına götürmüştür. Temmuz 1989'da Abhazya Devlet Üniversitesi bünyesinde bulunan Gürcü Dili ve Edebiyatı Fakültesinin Tiflis Üniversitesi'ne bağlanmasına yönelik Tiflis'ten yapılan girişimler Sohum'da patlak vermiştir. Sohum'da meskun Abhaz ve Gürcüler arasında çıkan çatışmalar 18 kişinin ölmesi, yüzlerce kişinin yaralanması ile sonuçlanmıştır.²⁴

Bu dönemlerde hem bölge yönetiminde hem de Gürcistan merkezi yönetiminde milliyetçi akımların iktidarının söz konusu olması, gerginliklerin çeşitli alanlarda artmasına neden olmuştur. İlk olarak, siyasi ve hukuki alana ilişkin çeşitli karşıt kararlar alınmıştır. Bu çerçevede Gürcistan'ın egemenlik kararını Abhazya'nın egemenlik kararının takip etmesi, Gürcistan'ın bağımsızlık ilanına paralel olarak Abhazya'nın bağımsızlık ilanı, Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'nin geleceğine ilişkin yapılan referandumu boykot ederek bağımsızlık yönünde referandum yapmasına karşılık Abhazya'nın SSCB referandumuna katılıp Gürcistan'ın referandumunu boykot etmesi bunun en tipik örnekleridir. Abhazya, bir şekilde Gürcistan'ın SSCB'ye karşı aldığı karar ve çıkarmış olduğu yasaların oluşturduğu boşluktan yararlanarak ve onun izlediği süreci izleyerek kendi bağımsızlığı yolundaki adımlara meşruluk sağlamaya çalışmıştır.

Abhazya Yüksek Sovyeti, 25 Ağustos 1990 tarihinde, "Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Devlet Egemenliği Deklarasyonu"nu kabul etmiştir. Deklarasyonda, "kendi kaderini tayin hakkı"na

²² 1886-1989 yılları arasında Rus nüfus 70 (1.216'dan 74.914'e), Ermeni nüfus 73 kat (1.090'dan 76.541'e) yükselmiştir.

²³ Fahrettin Çiloğlu, *a.g.e.*, s.106.

²⁴ Fahrettin Çiloğlu, *a.g.e.*, s.106.

atıfta bulunularak, Abhazya'nın egemen sosyalist cumhuriyet olduğu ilan edilmekteydi.²⁵ Deklarasyonda, Abhazya'nın, hiçbir özerk cumhuriyetin sahip olmadığı, dış ilişkiler, vatandaşlığa alma ve çıkarma, kendi banka sisteminin ve merkez bankasının kurulması gibi haklarının olduğu deklar edilmiştir. Gürcistan Yüksek Sovyeti, söz konusu deklarasyonun SSCB, Gürcistan ve Abhazya anayasalarına aykırı olduğunu ileri sürerek iptal etme kararı almıştır.²⁶

Karşılıklı kararlar serisi, 1992 yılında daha da hareketlenmiştir. Önce, Gürcistan Askeri Konseyi, Şubat 1992'de 1978 Gürcistan Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak, Gürcistan'ın Sovyetler Birliği öncesi 1921 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe sokma kararı almıştır. 23 Temmuz 1992'de toplanan Abhazya Yüksek Sovyeti, Gürcistan Askeri Konseyi'nin kararına, 1978 Abhazya ÖSSC Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak ve özerklik öncesi döneme ait 1925 Anayasası'na dönme kararı olarak karşılık vermiştir.²⁷ Bu karar Abhazya'nın bağımsızlığının resmi ilanı olarak değerlendirilmiştir. Abhazya Yüksek Sovyeti'nin aynı oturumda, ayrıca, 14 Ağustos 1992'de oturum düzenlenerek Abhazya'nın geleceğinin tartışılmasını da kararlaştırmıştır. Bu karşılıklı kararlar serisi, aynı zamanda, sıcak çatışmaların başlamasına neden olmuştur. 14 Ağustos 1992'de, Gürcistan askeri birlikleri "Kılıç" isimli askeri operasyonu başlatarak Abhazya'yı merkeze bağlamaya çalışmıştır. Karadan, denizden ve havadan yapılan saldırılar sonucunda Abhazya'nın Gal, Oçamçıra, Suhum ve Gagra kentleri Gürcü birliklerinin kontrolüne geçmiştir.²⁸

Başlangıçta ciddi başarılar kazanan Gürcistan ordusu, daha sonra devreye Kafkasya Halkları Konfederasyonu gönüllü birliklerinin ve iddialara göre Rus kuvvetlerinin girmesiyle savaşı kaybetmiştir. Bu arada, bölgedeki Ermenilerin Bagramyan isimli bir tugay kurarak Gürcistan ordusuna karşı savaşması dikkat çeken hususlardan birisi olmuştur.²⁹ 3 Eylül 1992 tarihinde Moskova'da, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in gözetiminde Gürcistan ve Abhazya liderleri bir araya gelmiş, ateşkes yapılması

²⁵ "Abhazya Devlet Egemenliği Deklarasyonu ve Kararname", *Nart Dergisi*, 1999, s.12, 52-53.

²⁶ Fahrettin Çiloğlu, *a.g.e.*, s.106.

²⁷ "Dünden Bugüne Abhazya Gerçeği", http://www.abhazya.org/abhazya/abhazya_tarihi.htm (13 Aralık 2004).

²⁸ Aynı yer.

²⁹ http://www.geocities.com/tato_nikoladze/separatism.html (16 Aralık 2004). Aynı birliğin sonraki dönemlerde sivil Gürcülere karşı saldırılarını sürdürmesi Gürcistan Parlamentosu tarafından da tepkiyle karşılanmıştır, bkz.: <http://www.parliament.ge/GENERAL/HotPoints/ABKHAZIA/fact2026.htm> (30 Aralık 2004).

ve bazı diğer konularda uzlaşmaya varmışlardır. Gürcü ve Abhaz yetkililer arasında benzeri bir uzlaşma, 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi kentinde imzalanmıştır. Fakat varılan uzlaşmalar uzun ömürlü olmamış ve çatışmalar yeniden alevlenmiştir. Arkasına ciddi destek alan Abhaz tarafının saldırıları sonucu, Eylül 1993 boyunca Gürcistan ordusu üst üste yenilgiler almış ve Abhaz birliklerinin Abhazya-Gürcistan sınırını oluşturan Ingur nehrine varmasıyla, 30 Eylül 1993 itibariyle savaş, Gürcistan'ın yenilgisi ile sonuçlanmıştır.³⁰

Savaşın bitmesinden sonra sorunun çözümüne ilişkin ilk girişim A-GİT'in de devreye girmesiyle 30 Kasım-1 Aralık 1993'de Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Günümüze gelinceye kadar Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Rusya'nın inisiyatifiyle konferans ve görüşmeler yapılmış, çok sayıda belge kabul edilmiştir.³¹ Yapılan görüşmelerde özellikle, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün mü, Abhazya'nın bağımsızlığının mı geçerlilik kazanacağı, mültecilerin durumunun ne olacağı, esirlerin değişimi ve benzeri hususlar üzerinde durulmuştur.

Sorunun çözümü konusundaki en önemli kararlardan birisi 4 Nisan 1994 tarihinde Moskova'da alınmıştır. BM, AGİT ve Rusya temsilcilerinin arabuluculuğunda bir araya gelen Abhazya ve Gürcistan yetkilileri, "Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Barışçıl Çözümü İçin Öneriler Deklarasyonu"nu imzalamıştır. Taraflar ateşkese uymaya ve birbirlerine karşı kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamaya bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, barışgücü operasyonu konusunda mutabık kalmışlardır.³² Söz konusu anlaşmaya dayanarak bölgeye BDT Barışgücü'nün yerleştirilmesi süreci başlanılmıştır.³³ Başlangıçta, 3000 kişi olarak planlanan Barışgücü, Rusya dışındaki BDT üyesi ülkelerin konuya sıcak yaklaşmaması nedeniyle 1800 kişilik Rus askerinden oluşturularak bölgeye yerleştirilmiştir.³⁴ Bunun yanında, Abhazya'daki gelişmeleri ve ateşkes durumunu gözlemlemek üzere 1993 yazından itibaren bölgeye BM Askeri Gözlemci Misyonu (UNOMIG) gönderilmiştir.

³⁰ "Dünden Bugüne Abhazya Gerçeği", http://www.abhazya.org/abhazya/abhazya_tarihi.htm (13 Aralık 2004).

³¹ Bu belgeler için bkz.: <http://www.abkhazia-georgia.parliament.ge/Resolutions/Inter/> (05 Ocak 2005)

³² <http://www.abkhazia.org/henze19980430.html> (7 Ocak 2005).

³³ "Abkhazia", <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/abkhazia.htm> (3 Ocak 2005).

³⁴ <http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2004/countryratings/georgia-abkhazia.htm> (4 Ocak 2005).

1992-1993 yıllarında yaşanan savaşta Gürcistan birliklerini yenilgiye uğratan Abhazya tarafı, fiili olarak bağımsızlığına kavuşmuş durumdadır. O tarihten günümüze kadarki süreçte Abhazya'da önce 26 Kasım 1994'te Abhazya Anayasası kabul edilmiş³⁵, 1994, 1999 ve 2004 (tekrar seçim 2005) yıllarında olmak üzere üç "başkanlık seçimi" yapılmıştır. Bu gelişmeler Gürcistan yetkilileri ve uluslararası kuruluşlar tarafından tanınmamış ve tepkiyle karşılanmıştır.

Abhazya Sorununda Çatışan Tarafların Tutumları

Abhazya sorununda tarafların tutumu doğal olarak farklılık arz etmektedir. Öncelikle, çatışan tarafların tutumları, ardından ise ilgili tarafların tutumları üzerinde durulacaktır.

1. Gürcistan (merkezi yönetim)

Bağımsızlığına kavuştuğu tarihten günümüze kadarki süreçte Gürcistan'da 3 iktidar değişmesine rağmen bunların hiç birisi Abhazya'nın bağımsızlığı görüşünü kabul etmemiştir. Milliyetçi Zviad Gamsahurdiya yönetimi sırasında olaya çok sert bir yaklaşım sergilenmesine ve üniter bir Gürcistan düşünülmesine rağmen, bu yönetimin iç savaş nedeniyle sona ermesi, Gamsahurdiya'nın planları doğrultusunda ciddi adımlar atmasını engellemiştir. Fakat, aynı ekipten gelen ve Ağustos 1992'de savaş başladığında Abhazya'ya giren Gürcü birliklerinin başında bulunan Albay Giorgi Karkaraşvili'nin açıklamaları, bir nevi Gamsahurdiya iktidarının Abhazya konusundaki görüşlerine ilişkin ipuçları sunar nitelikteydi. Daha sonra Gürcistan Savunma Bakanlığı da yapan Karkaraşvili, 25 Ağustos 1992'de Suhum televizyonuna yaptığı açıklamada, "97 bin Abhazı yok etmek için 100 bin Gürcüyü kurban vermeye hazırız" ifadelerini kullanmıştı.³⁶

Şevardnadze döneminde, bölgenin savaş yoluyla alınmadığı görüldükten sonra, soruna genel bakış ise, görüşmeler yoluyla Abhazya'ya özerklik verilerek, bölgenin Gürcistan içerisinde tutulmaya çalışılması doğrultusunda olmuştur. Bu doğrultuda çok sayıda görüşme yapılmış, öneriler sunulmuştur. Şevardnadze iktidarı döneminde Abhazya açısından en ciddi sayılabilecek öneri ise Rusya'nın arabuluculuğuyla taraflar arasında 7 Mart 2003'te yapılan görüşmede dile getirilmiştir. Görüşme sonrasında, Şevardnadze Gürcistan radyosunda yaptığı açıklamada, Gür-

³⁵ "Abhazya Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlık Kararnamesi", *Birleşik Kafkasya Konseyi*, 2000, Sayı 24, s.25.

³⁶ Viacheslav A. Chirikba, "The Georgian-Abkhazian Conflict: In Search of Ways out" www.ciaonet.org/olj/crs/crs_1998sp/crs98sp_chv01.html (9 Ocak 2005).

cistan'ın "Abhazya'ya özel haklar sağlayacak olan federal bir devlet modelini tartışmaya hazır" olduklarını ifade etmiştir.³⁷ Fakat, bu görüş Abhazya tarafından kabul edilmemiştir. Kasım 2003'ta Gürcistan'da yaşanan iktidar değişikliği sonrasında göreve Mihail Saakaşvili gelmiştir. Saakaşvili göreve gelir gelmez, çok önem verdiği toprak bütünlüğü ve ayrılıkçı hareketlere karşı izlenecek politikalar çerçevesinde adımlar atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda önce, yıllardır merkezi yönetimin kontrolü dışında kalmaya özen gösteren Acaristan'a ilişkin meseleyi çözmüştür. Hatırlanacağı üzere, bölgeyi Tiflis'in kontrolü dışında tutmaya çalışan Acaristan lideri Aslan Abaşidze uzun süren gerginlik sonrasında 5 Mayıs 2004'te istifa ederek Moskova'ya sığınmıştır.³⁸ Yönetimi açısından ilk önemli başarı sayılabilecek bu olayın hemen sonrasında açıklama yapan Saakaşvili, sırada Abhazya ve Güney Osetya'nın olduğunu ifade etmiştir.³⁹ Saakaşvili'nin açıklamalarını, Gürcistan Çatışmaların Çözümünden Sorumlu Bakan Giorgi Haindrava'nın Abhazya ve Güney Osetya'ya Gürcistan içerisinde en yüksek statüyü verecek tasarı üzerinde çalıştıklarına ilişkin açıklaması takip etmiştir.⁴⁰ Bu açıklama ve Saakaşvili'nin başta ifade ettiğimiz açıklaması Abhaz ve Güney Osetya yetkilileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Mayıs 2004 içerisinde Rusya'nın arabuluculuğuyla gerçekleşen Gürcistan-Abhazya görüşmelerinde, Gürcistan'ın, Abhazya'ya federasyon düzeyinde geniş özerklik önerdiği ifade edilmiş, fakat bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamıştır.⁴¹

En son Abhazya'daki "başkanlı seçimi" süreciyle birlikte Gürcistan yönetiminin yeniden aktifleşmeye başlaması, Saakaşvili'nin 26 Ocak 2004'te, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Gürcistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Abhazya'ya özerklik teklifi yapılabileceğini belirtmesi⁴² ve Gürcistan Savunma Bakanı İrakli Okruaşvili'nin, 31 Aralık 2004 akşamı ziyaret ettiği erlere hitaben yaptığı bir konuşmada, Gürcistan'ın 2005 yılında kaybetmiş olduğu bölgelerin-

³⁷ Fehim Taştekin, "Gergin Hatta 'Statü' Dansı", http://www.kafkas.org.tr/ajans/2003/mart/11.03.2003_editorun_notu_gergin_hatta.htm (15 Aralık 2004).

³⁸ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2004/05/fe1e8217-f70c-4351-a7ff-00a3e63e06-7d.html> (17 Aralık 2004).

³⁹ "Saakaşvili Gürcistan'ı bütünleştiriyor" <http://www.ntv.com.tr/news/269207.asp> (18 Aralık 2004).

⁴⁰ Janset Güven, Gürcistan'da İkinci "Kadife Devrim", http://w3.sdu.edu.tr/download/tusam/04/gurcistanda_ikinci_kadife_devrim.doc (18 Aralık 2004).

⁴¹ "Tbilisi Abxaziyaya federasiya teklif edir", http://bizimasr.media-az.com/axiv_2004/20/region.html#1 (19 Aralık 2004).

⁴² "Gürcistan'dan Abhazya'ya özerklik teklifi", <http://www.ntvmsnbc.com/news/306669.asp?0m=B22A> (26 Ocak 2005).

den birini daha yeniden alacağını söylemesi⁴³ Gürcistan'ın soruna ilişkin daha aktif tavırlar içerisinde olacağını göstermektedir.

2. Abhazya (özerk cumhuriyet)

1980'lerin ikinci yarısından itibaren Abhazya'da başlayan hareket için öncelikli olarak iki hedef bulunmuştur: Ya Gürcistan'dan koparak tam bağımsızlık elde edilecek, ya da Sovyetler Birliği'nin kuruluş aşamasındaki şartlara dönülerek Gürcistan ile federasyon oluşturulacaktı. Abhazlar 1992'de Gürcistan'a federasyon önerdiklerini, fakat, bu önerileri Gürcistan tarafından kabul edilmediği için ortadan kalktığını ifade etmektedirler.⁴⁴ Abhazlar aynı öneriyi 1997'de tekrar gündeme getirmelerine rağmen, yine de karşılık bulamadıklarını, bunun üzerine bağımsızlık sürecine yönelindiklerini dile getirmektedir.⁴⁵ Bu çerçevede, Şevardnadze'nin 7 Mart 2003'te yaptığı öneri, Gürcistan'ın, güçsüzlüğünü anlayarak eskiye geri dönüşü olarak değerlendirilmektedir.⁴⁶ Abhazya'da 3 Ekim 1999'da bağımsızlık için bir referandum düzenlenmiş, yapılan açıklamaya göre, o dönemde Abhazya'da yaşamakta olan oy kullanma vasfına sahip 219.534 kişinin (savaştan önceki toplam nüfusun % 58.5'i) % 87.6'sı bu referanduma katılmıştır. Oy kullananların yaklaşık % 97.7'nin referandumda, bağımsızlık için "evet" oyu kullandığı açıklanmıştır.⁴⁷

Günümüze kadarki dönemde Abhazya yetkililerinin değişen konjoktüre göre zaman zaman farklı stratejiler benimsemelerine rağmen en çok dile getirdikleri husus, Gürcistan'la ilişkilerin dikey değil yatay olmasıdır. Abhazya'nın statü konusundaki günümüzdeki görüşü, ya Abhazya'nın bağımsızlığı ya da Abhazya ve Gürcistan'ın eşit ortaklar olarak bir araya geleceği konfederatif bir yapının oluşturulmasıdır.

Abhazya'nın günümüze kadarki süreçte yer yer Rusya ile birleşme senaryolarına yöneldiği de görülmüştür. 23 Mart 1993 yılında Abhazya Yüksek Konseyi RF parlamentosuna yaptığı "Abhazya Cumhuriyeti'nin bölgede barışını ve güvenliğini, Abhazya halkının korunmasını, onun RF

⁴³ <http://www.kafkas.org.tr/absolut%5Cshowarticle.php?articleID=3154> (4 Ocak 2005).

⁴⁴ Fehim Taştekin, "Gergin hatta 'statü' dansı", http://www.kafkas.org.tr/ajans/2003/mart/11.03.2003_editorun_notu_gergin_hatta.htm (15 Aralık 2004).

⁴⁵ "Dünden Bugüne Abhazya Gerçeği", http://www.abhazya.org/abhazya/abhazya_tarihi.htm (13 Aralık 2004).

⁴⁶ Fehim Taştekin, "Gergin hatta 'statü' dansı", http://www.kafkas.org.tr/ajans/2003/mart/11.03.2003_editorun_notu_gergin_hatta.htm (15 Aralık 2004).

⁴⁷ "Abhazya Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlık Kararnamesi", *Birleşik Kafkasya Konseyi*, 2000, Sayı 24, s.25.

ile ortak ekonomik ve kültürel coğrafyada var olmasını sağlamak için uluslararası hukuki normlara uygun olarak Rusya Federasyonu bünyesine ve himayesine tekrar alınmasını ısrarla rica ederim” çağrı bunu ifade etmektedir.⁴⁸ Bu öneri Rusya tarafından resmi olarak kabul görmemiş, fakat daha sonraki dönemlerde, bu tür durumlar için zemin hazırlayacak yasa tasarısının Rusya parlamentosunda onaylanması Gürcistan’ı ciddi biçimde endişelendirmiştir.⁴⁹ Gürcistan’daki “kadife devrim”in hemen sonrasında, Ahbaz lider Vladislav Ardzinba’nın benzeri isteklerle Moskova’ya yönelmesi⁵⁰, Abhazya’nın bu tür seçenekle Gürcistan’ı baskı altında tutma girişimi olarak da değerlendirilebilir.

Abhazya’da 3 Ekim 2004 itibariye başlayan ve 12 Ocak’ta “seçimlerin” yenilenmesiyle son bulan iç siyasal gerginlik sırasında da soruna ilişkin farklı liderler benzer açıklamalar yaparak, Abhazya’nın tam bağımsızlığı dışındaki seçenekleri düşünmediklerini dile getirmiştir. “Seçim” sırasında Gürcistan ile görüşmelerin sürdürülmesinden yana görüş bildirdiği için eleştirilen ve Rusya karşıtı olarak nitelendirilen Sergey Bagapş, bile “seçim” süreci tamamlandıktan sonra yaptığı açıklamada, Rusya ile ilişkilere özel önem verdiklerini dile getirmiştir.⁵¹

İlgili Tarafların Tutumları

1. Rusya

İlgili taraflar içerisinde kuşkusuz en önemli yeri Rusya tutmaktadır. Rusya, hem sorunun doğuşu, hem 1990’ların başında savaşın çıkması ve ateşkesle sonuçlanması, hem de barış görüşmeleri sürecinde en kilit role sahip ülke konumunda olmuştur.

Rusya, uzun süre diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Gürcistan’daki azınlıklarla ilgili meseleleri “kaşıyarak” bu ülkelere göz-

⁴⁸ “Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığı, Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri”, Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü), *Nart Dergisi*, 2001, Sayı 25, s.12-22.

⁴⁹ Eski SSCB coğrafyasındaki özerk yapıların Rusya’ya katılma başvurularının olumlu cevaplandırılmasına olanak taşıyan bu yasanın kabulü, Azerbaycan ve Moldova gibi, Gürcistan benzeri sorunlar yaşayan diğer cumhuriyetleri de endişelendirmiştir.

⁵⁰ “Private Talks in Moscow Cause Consternation in Georgia” <http://www.rosbaltnews.com/2003/11/30/64924.html> (6 Ocak 2005); “Tiflis’te Kadife Devrim”, *Radikal*, 1 Ocak 2004.

⁵¹ Araz Aslanlı, “Abhazya’da Sonun Başlangıcı mı?”, *Cumhuriyet Strateji*, Sayı 28, 25 Ocak 2005, s.20.

dağı vermeye ve onları baskı altında tutmaya çalışmıştır.⁵² Günümüzde halen, Abhazya'ya bağlı Gudauta'da 50. Rus Askeri Üssü bulunmaktadır. 18-19 Kasım 1999'da gerçekleşen AGİT İstanbul Zirvesi'nde Rusya'nın genel olarak Gürcistan'daki askeri üslerinin çıkartılmasına ilişkin karar alınırken, Gudauta'daki üssün de 1 Temmuz 2001'e kadar tamamen kapatılması kararlaştırılmıştır.⁵³ Fakat, Rusya, çeşitli nedenler ve bahaneler ileri sürerek, üstlendiği bu yükümlülüğü günümüze kadar gerçekleştirmemiştir. Rusya'nın bölgedeki askeri üsleri savaş sırasında Abhaz birliklerin başarısının arkasındaki en önemli nedenlerden birisi olduğu gibi, günümüzde Gürcistan'ın, Abhazya'ya yönelik politikalarını zorlaştıran başlıca etkenlerden birisi konumundadır.⁵⁴

Her ne kadar, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, "Abhazya Gürcistan'ın siyasi sorunudur ve Rusya'nın ulusal sınırları dışındaki anlaşmazlıklara bulaşmak gibi bir niyeti yoktur. Bizim, Rusya Federasyonu topraklarında yeterince sorunumuz var zaten" dese de⁵⁵, Gürcüler, Mart 1993'te Sohum'un Abhazların eline geçmesine yönelik operasyonlar sırasında, Rus askeri uçaklarının Gürcü birliklerini nasıl bombaladıklarını unutmamıştır.

Sonraki süreçlerde Abhazya'da yaşayan kişilere Rusya vatandaşlığının verilmesi, 5 Aralık 2000'den itibaren Gürcistan'a vize uygulamaya başlarken resmen Gürcistan'ın bir parçası konumunda olan Abhazya'yı (ve Güney Osetya'yı) bu uygulamanın dışında bırakması⁵⁶, Rusya'nın bir yandan Gürcistan'a yönelik daha fazla baskı aracına sahip olma çabalarının, diğer yandan bu baskı araçlarını gerektiğinde uluslararası hukuku dikkate almadan kullanma

Rusya, kendi içerisindeki Kafkas halklarına "kötü örnek" ve destekçi olabileceği gerekçesiyle ne Abhazya'nın bağımsızlığından, ne de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasından yanadır. Hatta, Abhazya'nın kendisine birleşmesi seçeneği bile, dünyanın bu durumu nasıl bir tepkiyle karşılayacağı ayrı bir konu olmakla beraber, uzun vadede Rusya'nın Kafkasya'da daha büyük sancılar yaşamasına neden olabileceği için,

⁵² Kamil Ağacan, "Gürcistan'a yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı 4, Ağustos 2000, s.30-33.

⁵³ Vladimir Socor, "Security Priorities in the Black Sea-Caspian Region", <http://www.georgiaemb.org/DisplayMedia.asp?id=229&from=archive> (13 Aralık 2004).

⁵⁴ Alex Vatanka, "NATO and the South Caucasus", *Jane's Defence Weekly*, Sayı 41, 6 Ekim 2004, s.28.

⁵⁵ "Abhazya'dan Şartlı Çekiliriz", *Zaman*, 13 Ekim 2001.

⁵⁶ Kamil Ağacan, "Rusya'nın Gürcistan'a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 9, Eylül 2001, s.37-38.

Rusya tarafından pek makul değildir. Sorunun, Rusya açısından Gürcistan üzerinde ciddi baskı unsuru olma niteliğine sahip olması, Rusya'nın çözümsüzlüğe yönelik stratejisini sürdürmesine neden olmaktadır.

2. Kafkasya Halkları Konfederasyonu (KHK)

Bu sıralamada, KHK'ya da yer vererek diğer devletlerin yanında onun rolünün de değerlendirilmesinin özel nedeni bulunmaktadır. Zira, yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere savaşın kaderini etkileyen en önemli hususlardan birisi, Kafkasya Halkları Konfederasyonu gönüllü birliklerinin Abhazya safında savaşması olmuştur. Konfederasyon o dönemde Abhazya'nın tam bağımsızlığını savunmuş ve o doğrultuda mücadele yürütmüştür. Sonraki dönemlerde yaşanan çeşitli gelişmeler sonucunda, günümüzde KHK'nın varlığı sorgulanmakta ve günümüzde soruna bakışına ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır.

3. Türkiye

Türkiye'nin Abhazya sorununa ilişkin tutumu, Türk dış politikasının genel özelliğine paralel olarak daha çok gelişmeleri seyretme ve netleşen durumlara ilişkin olarak açıklamalar yapmak şeklinde olmuştur. Abhazya sorununun kökenlerinde Abhaz toplumunun Müslümanlığı seçişinin rol oynaması, Abhazların toplu göçe maruz bırakılmaları rol oynadığı ve Abhaz diasporasının önemli bölümünün Türkiye'de meskunlaşmış olması, Abhazya'nın bağımsızlık mücadelesinde Türkiye'den ciddi destek bulmasına neden olmuştur.⁵⁷ Türkiye'nin resmi görüşüne bakıldığında ise, Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında yer aldığı üzere, Türkiye, "*başından itibaren, ihtilafın, Gürcistan'ın uluslararası alanda tanınmış sınırları içinde barışçı yollarla çözümlenmesini desteklemektedir*".⁵⁸ Yine aynı metinde, Türkiye'nin, taraflar arasında arabuluculuk yapmaya ve bu doğrultuda toplantı organize etmeye hazır olduğu vurgulanarak, hem Gürcülere hem de Abhazlara insani yardımda bulunduğu açıklanmıştır. Abhazya'nın Gürcistan tarafından izole edilmesi ve resmi düzeyde bu coğrafyaya ambargo uygulanmasına rağmen Türk gemilerinin bölgeyle ticaret yaptığı açıklanmıştır. Türkiye'nin resmi politikasıyla tezat teşkil eden bu durum Gürcistan tarafından da hoş karşılanmamıştır.

⁵⁷ Burada kastedilen, devlet düzeyindeki destek değildir. Fakat, Türkiye'de güçlü örgütlenmiş olan Abhaz ve genel olarak Kafkasya diasporası, Abhazya'ya savaş sırasında ve sonrasında maddi, manevi ve fiziki (bölgeye giderek savaşanlar) anlamalarda ciddi destek vermiştir. Nitekim, Abhazya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin 10. yıldönümünü kapsamlı olarak Türkiye'de kutlanmıştır.

⁵⁸ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Kafkasya/Gurcistan/Turkiye+%Gurcistan.htm (10 Ocak 2005).

Hatta, Ağustos 2004'te Gürcistan yetkililerinin, Abhazya ile deniz ticareti yapan gemilere ateş edileceğine ilişkin uyarılarının hemen sonrasında ateşe ilk maruz kalan gemi Türk gemisi olmuştur.⁵⁹

Türkiye'nin Gürcistan'daki yeni yönetimle ilişkilerini geliştirmesi ve yapılan karşılıklı ziyaretler sonrasında, Gürcistan'ın, Abhazya'ya ilişkin beklediği duyarlılık konusunda daha hassas davranmaya başladığı ifade edilmektedir. Bu, doğrultuda Gürcistan'ın hassasiyeti Türkiye'nin amaçlarıyla da örtüşmektedir. Zira, bazı görüşlere göre, çok etnikli bir yapıya sahip olan Abhazya'nın bağımsızlığı, bölgedeki çok çeşitli yönetim şeklinin de sebep olabileceği zincirleme etki sonucunda Türkiye'nin kuzeyinde Kafkasya'da bir kargaşaya sebep olabilir.⁶⁰

4. ABD

ABD, Abhazya sorununun doğuşundan itibaren, Rusya'nın soruna ilişkin izlediği politikanın karşıtı politikalar izlemiştir. ABD hem Abhazya'nın ayrılıkçılığı kabul etmediğini, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini sürekli olarak ve net biçimde açıklamış hem de Abhazya'yı Gürcistan'a bağlı kalma konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Örneğin, ABD'nin AGİT'teki temsilcisi Stefan Minikes, Abhazya Parlamentosunda milletvekillerine hitaben konuşmada bile Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne kesin vurgular yapmış ve Abhazya'nın bağımsızlığını hiçbir zaman tanımayacaklarını ifade etmiştir.⁶¹ Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlama konusunda, ABD'nin ekonomik araçları kullanarak teşvik edici olmaya çalışması da dikkat çekici olmuştur.⁶²

Gudauta'daki Rus askeri üslerinin boşaltılması konusunda Rusya'ya yaptığı baskılar ve Gürcistan ordusuna yaptığı çeşitli alanlardaki yardımlar da en azından dolaylı olarak, ABD'nin, Gürcistan'a toprak bütünlüğünü sağlamak için yürüttüğü mücadelede verdiği destek olarak görülebilmektedir.

5. Avrupa

Hem çeşitli Avrupa devletleri hem de Avrupa Birliği, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü her zaman desteklemekle beraber, uzun süre soruna ilişkin çok etkin tavırlar içerisinde olmamışlardır. Fakat, son yıllarda,

⁵⁹ "Türk bandıralı gemi ateş hattında kaldı" *Sabah*, 6 Ağustos, 2004.

⁶⁰ www.avsam.org/tr/analizler.asp?ID=14 (25.01.2005).

⁶¹ <http://www.kafkas.org.tr/absolut/showarticle.php?articleID=2123> (18.01.2005).

⁶² "ABD'den Abhazya'ya Bağımsızlık İsteğinden Vazgeçmesi Halinde Yardım Sözü", *Zaman*, 1 Aralık 2001.

Avrupa devletlerinin ve AB'nin bölgeye ilişkin daha aktif politikalar takip etmeye başlaması ile birlikte, bu konuda hareketlilikler gözlenmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya'daki Özel Temsilcisi Heik Talviti 29 Mart 2004'te, AB-BM işbirliğinin çerçevesinde Abhazya'yı ziyaret ederek, Gürcü-Abhaz meselesinin çözümü konusunda tarafların sunduğu teklifleri incelemiş ve taraflarla görüş alışverişinde bulunmuştur.⁶³ Benzer şekilde Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, 21 Nisan 2004'te yaptığı Azerbaycan ziyaretinde Abhazya sorununun çözümünde daha aktif çabalar içerisinde olabileceklerini dile getirmiştir.⁶⁴

6. Komşu Ülkeler

Gürcistan'ın komşuları olan Azerbaycan ve Ermenistan'ın soruna ilişkin görüşlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Azerbaycan, her zaman Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekleyici açıklamalar yaparken, Ermenistan'ın bu tavır pek sergilemediği görülmektedir. Abhazya'daki Ermeni nüfusun konumu ve savaş sırasındaki tutumu genel olarak Ermenilerin soruna bakışları açısından çok önemlidir. Gürcü nüfus dışarıda bırakıldığı ve Rusların önemli bir kısmının savaş nedeniyle bölge dışına gitmiş olmaları göz önünde bulundurulduğunda, Abhazya'da Ermeni nüfus ciddi ağırlık kazanmaktadır. Ermenilerin nüfusun ağırlıklı kısmını oluşturdukları bir yeni devletin ortaya çıkması Ermenistan'ın çıkarına olduğu gibi, Gürcistan'ın zayıflaması, Cevahetya bölgesindeki Ermeni nüfus açısından da benzeri gelişmeler konusunda umut ışığı olabilmektedir.

7. Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası kuruluşlar arasında, konuya ilişkin ilk ve en çok sayıda görüşme BM çerçevesinde yapılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 9 Temmuz 1993 tarihli ve 849 sayılı kararı bu konuda alınan kararların ilki olmuştur.⁶⁵ Sorunun tırmanış göstermesi üzerine aynı yıl BM Güvenlik Konseyi 4 Kasım 1993'te (881 sayılı) ve 22 Aralık 1993'te (892 sayılı) kararlar daha almıştır. İlerleyen yıllarda konuya ilişkin çok sayıda karar alınmış, bunlar arasından sadece, bölgedeki barışgücüne ilişkin olanı açısından fiili uygulama söz konusu olmuştur.

⁶³ <http://www.kafkas.org.tr/absolut/showarticle.php?articleID=674> (25 Aralık 2004).

⁶⁴ Almanya Qarabağ münaqişesinin hellinde Azerbaycana destek verecek, <http://www.zaman.com.az/view.php?d=14851> (22 Aralık 2004).

⁶⁵ http://www.abkhazia-georgia.parliament.ge/Resolutions/Inter/1993_hm/jul_9.htm (15 Ocak 2005).

BM'nin konuya ilişkin önemli adımlarında birisi de, BM Genel Sekreteri'nin soruna ilişkin özel temsilcisi Dieter Boden tarafından hazırlanan rapor olmuştur. Çözüme ilişkin hususları düzenleyen rapor Abhazyaya tarafından kabul edilmediği için uygulanamamıştır. Bu çözüm önerisinin ABD'nin yanı sıra Almanya, Fransa ve İngiltere tarafından desteklendiğini de belirtmek gerekir.⁶⁶

AGİT konuya ilişkin ilk kararını 1994 Lizbon zirvesinde almış, ardından daha sonraki zirvelerde de konuya değinilmiştir.⁶⁷ Avrupa Konseyi de 24 Aralık 1996'ta konuya ilişkin öneriler içeren karar almış⁶⁸ ve ileriki yıllarda sorunun çözümüne ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur.

Sonuç

Abhazyaya sorununun yıllardır bu şekilde sürmesinin nedenlerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Etnik grupların yoğun olarak yaşadıkları coğrafyalarda (bizim örneğimizde Abhazyaya'da) ayrılıkçılık/bağımsızlık eğiliminin çok yüksek olması;
2. Dış güçlerin bölgeye yönelik politikaları;
3. Gürcistan'da yaşanan (ve bazen iç savaş boyutuna varan) siyasi istikrarsızlık;
4. Abhazyaya'da iç bütünlüğün üst düzeyde olması.

2003 sonlarından itibaren Gürcistan'da ve Abhazyaya'da yaşanan siyasi gelişmeler, sorunun niteliğini değiştirmeye başlamıştır. Gürcistan, Saakaşvili'nin yönetime gelmesiyle birlikte iç istikrarsızlığını önemli ölçüde gidererek ve geniş bir uluslararası desteği arkasına alarak, toprak bütünlüğü sorunlarını ortadan kaldırmak için ciddi adımlar atmaya başlamıştır.

Bu çerçevede ilk olarak *Acaristan* sorununa yüklenilmiş ve sorun önemli ölçüde çözülmüştür. Hemen arkasından Gürcü yetkililerin sırada *Abhazyaya* ve *Güney Osetya*'nın olduğuna ilişkin açıklamaları gelmiştir. Fakat, bu iki sorunun *Acaristan* kadar kolay çözülemeyeceği açıktı. Bunun en önemli nedeni, *Acaristan*'dan farklı olarak bu iki bölgenin iç di-

⁶⁶ Fehim Taştekin, "Gergin hatta 'statü' dansı", http://www.kafkas.org.tr/ajans/2003/mart/11.03.2003_editorun_notu_gergin_hatta.htm (15 Aralık 2004).

⁶⁷ http://www.abkhazia-georgia.parliament.ge/Resolutions/Inter/OSCE/csce_94.htm (15 Ocak 2005).

⁶⁸ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA96/EREC1305.htm> (25 Ocak 2005).

namiklerinin daha dirençli olmasıydı. Abhazya'daki "devlet başkanlığı seçimi" süreciyle birlikte, bir bölgede daha iç mücadelenin ve bu mücadelenin Gürcistan'ın toprak bütünlüğü sorununa ilişkin yansımalarının işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Hatırlanacağı üzere, 3 Ekim 2004'te yapılan seçimi önce iktidarın adayı olan seçime kadarki Başbakan Raul Hacimba'nın kazandığı açıklanmış, seçim komisyonu daha sonra yaptığı açıklamada, aynı zamanda işadama olan muhalefet lideri Sergey Bagapş'ın kazandığını ilan etmiştir.

Sonuçların bu şekilde açıklanması, iktidardakileri memnun etmemiş, seçim sonuçlarının iptal edilmesi için ilgili mercilere başvurulmuştur. Seçim sürecinde ve seçimlerden sonraki dönemde eşi Gürcü olan Sergey Bagapş Gürcistan yönetimi ile ilişkisi olduğu iddiası ile eleştirilmiş, fakat kendisi defalarca açıklama yaparak bunu yalanlamıştır. Bagapş'ın, Gürcülerin yoğun yaşadığı Gali bölgesinde yüksek oranda oy alması da bu konuya ilişkin olarak kendisine yöneltilen eleştirileri artırmıştır. Seçimin sonuçları üzerine tartışmalar yapılırken, Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili, Abhazya'nın yeni yönetimi ile görüşmelere hazır olduğunu ifade etmiştir.

Aslında Bagapş'ın da Abhazya'nın bağımsızlığını savunduğu, hatta kendisinden önceki yönetimlerden ve en önemli rakibi Hacimba'dan farklı olarak Abhazya'nın Rusya'ya *bağımlı* değil, *tam bağımsız* olması gerektiğini ileri sürdüğü ifade edilmektedir. Fakat, onun Gürcistan ile diyaloga açık olduğu da bilinmektedir. Etnik nefretin bir kenara bırakılarak, gerçekten Abhazya'nın bağımsızlığı için mücadele edenlerin bile kabul etmesi gereken bu diyaloga açıklığı, Bagapş'ın aleyhtarları "hainlik" olarak nitelendirmekte ve bunu Bagapş'a karşı kullanmaya çalışılmıştır.

Abhazya'da, 3 Ekim 2004 tarihinde yapılan "başkanlık seçimleri" sırasında ve sonrasında yaşanan iç siyasal gerginlik, 12 Ocak 2005'te seçimlerin yenilenmesiyle büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Önce, Bagapş ile Hacimba 5 Aralık 2004'te bir araya gelerek, yeni "başkanlık seçimleri" yapılması ve seçimlere ortak çatı altında katılım konusunda protokol imzalamıştır. İmzalanan protokol, seçimlere Bagapş'ın "Başkan" adayı, Hacimba ise "Başkan Yardımcısı" adayı olarak girmesini, "Başkan Yardımcısı"na, "Dışişleri Bakanı", "Savunma Bakanı", "Devlet Güvenlik Hizmetleri Başkanı", "Devlet Gümrük Komitesi Başkanı" adaylarını "Devlet Başkanı"na sunma yetkisinin tanınmasını öngörmekteydi.

14 Ocak 2005'te, 12 Ocak 2005'te yapılan seçimlerin sonuçları ilan edilmiştir. "Abhazya Yüksek Seçim Kurulu", seçimleri Sergey Bagapş'ın kazandığını ilan etmiştir. 12 Ocak seçimlerinde 75,733 seçmenin oy kul-

landığı, bunlardan 69,327'sinin (yaklaşık % 91) Bagapş'a, 3,549'unun (yaklaşık % 5) ise seçimlere katılan diğer aday olan Yakob Lakoba'ya oy verdiği açıklanmıştır.

Seçimleri kimin kazanmış olmasının Abhazya sorunu açısından ciddi bir fark doğurmayacağı uzmanların genel görüşüdür. Fakat, bu süreç önemli bir sonuç doğurmuştur. İlk defa Abhazya'da çeşitlilik ciddi biçimde ortaya konabilmiş, "bu yetmezmiş gibi" Gürcistan ile ilişki kurmakla suçlanan kişi sonuç olarak "Abhazya Başkanı" seçilmiştir. Bu süreç, gelecek dönemde Abhazya düğümünde bazı çözümleri getirebilir. Ayrıca, Abhazya'daki zoraki koalisyonun içerisinde yaşanacak muhtemel gerginlikler, Gürcistan açısından fırsat olarak değerlendirilecektir.

Gürcistan, Abhazya'yı kendisine birleştirmek için, Abhazya'nın dış dünya ile bağlantısının koparmayı, bölge insanını kazanmayı hedeflediğini ve aynı zamanda Abhazya'da iç mücadelelerin yoğunlaşmasını arzu etmekteydi. İlk hedefe yönelik olarak Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinin sınırlandırılması sağlanmış, fakat Rusya'nın bölgeye yönelik çalışmaları sınırlandırılmamıştır. İkinci hedefe yönelik olarak Gürcistan yönetimi çeşitli adımlar atmaktadır. Saakaşvili'nin, "biz karşılıklı anlayışla aramızdaki meseleyi halledebiliriz, bizim komşu ve kardeş olarak Abhaz halkından daha yakınımız yoktur" ifadelerini kullanması, Gürcistan Başbakanı Zurab Jvaniya'nın hükümetin basın sekreterliğine Abhaz kökenli gazeteci Leyla Avidzba'yı ataması ve bunun haberlerde ön sıralara taşınması bunun göstergelerinden olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda ifade edilenlere, Abhazya'nın yıllardır savundukları ile mevcut küresel gerçeklikler arasındaki uçurumun büyüklüğü de eklenince, soruna ilişkin sıcak gelişmelerin çok da uzakta olmadığı açıktır. Ayrıca, bağımsızlık seçeneğinin gerçekçi olmadığını anladıklarında Abhazların, "büyük Rusya'nın" önemsiz ve kötü koşullarda yaşayan parçası mı, yoksa "küçük Gürcistan'ın" önemli ve iyi koşullarda yaşayan parçası mı olma konusunda karar vermekte pek de zorlanmayacağı iddia edilebilir. Bölgesel şartların ve küresel dengelerin Gürcistan lehinde gelişim göstermesi nedeniyle, genel olarak, Gürcistan'da, özel olarak da Abhazya'da başlayan sürecin, orta vadede, Abhazya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğü içerisinde yer almasıyla son bulacağı beklenebilir.